EXCHANGE AI PROJECT

ERASMUS+ 2024-2-BG01-KA210-ADU-0002961535

AI речник на термините

Ясен и достъпен справочник за ключови понятия в областта на изкуствения интелект — разработен за учители, обучители и учащи в образованието за възрастни и извън него.

Съфинансирано от Европейския съюз

За този речник

Този речник е разработен като образователен ресурс за **учители, обучители и обучаеми** в образованието за възрастни и сродни области. Той предоставя ясни и прости обяснения на ключови термини, използвани в изкуствения интелект (AI / ИИ), и служи като полезен помощник за всеки, който работи с или изучава AI технологии.

Въпреки че е особено подходящ за образованието за възрастни и за учащи се във всички дисциплини, той може също да подпомага преподаватели на други образователни нива в разбирането на концепциите за AI. Речникът е създаден, за да допълва уводните лекции, посветени на ИИ, както и да улеснява по-задълбочени дискусии за ИИ в рамките на обучителния процес.

Основната му цел е да предостави **бърза отправна точка** за основни и най-често използвани термини и определения за AI, които използваме в ежедневната си комуникация и обучение. Той в никакъв случай не е изчерпателен ресурс — целта му е да въведе и подкрепи обучаемите в началото на техният път.

В края на този речник ще намерите забавен интерактивен тест, който допълнително ще обогати Вашето преподавателско и обучително преживяване.

Проект

Expeditions for Change: Navigating the Skills & AI Landscape

Акроним и уеб сайт

EXChange AI | https://exchangeai.eu/

№ на проекта

2024-2-BG01-KA210-ADU-000153

Координатор

EXPERT POOL – BULGARIA

Партньори

M2C Institut für Angewandte Medienforschung GmbH, Германия и A Rocca, Италия

Съфинансирано от Европейския съюз

Основен екип на проекта

Красимир Петков

Ръководител на проекта и координатор на консорциума, ЕКСПЕРТЕН ПУЛ - БЪЛГАРИЯ

Martin Koplin

M2C Institut für Angewandte Medienforschung GmbH, Германия

Serena Perdichizzi

A Rocca, Италия

© EXPERT POOL – BULGARIA и консорциумът на проекта EXChange AI, 2025 г.

Термини: А — Изкуствен интелект

AI/ИИ (Изкуствен интелект / Artificial Intelligence)

Компютърни системи, които симулират човешки мисловни способности като разсъждение, решаване на проблеми, учене и вземане на решения.

ИИ система (AI System)

Система, базирана на машина, проектирана да работи с различни нива на автономност, която може да проявява адаптивност след внедряване и която, за явни или имплицитни цели, прави изводи от получените данни как да генерира резултат — като прогнози, съдържание, препоръки или решения, които могат да влияят върху физически или виртуални среди.

ИИ подпомагане (AI Augmentation)

Използване на ИИ за подобряване или усъвършенстване на задачи, така че да бъдат по-бързи или с по-високо качество.

ИИ автоматизация (AI Automation)

Използването на ИИ за пълна автоматизация на задачи без човешка намеса.

EXCHANGE AI

Термини: А — Модели, инструменти и видове интелигентност

AI модел (AI Model)

Система, обучена върху данни да разпознава модели и да изпълнява конкретни задачи.

AI инструмент (AI Tool)

Софтуер, който използва AI, за да подпомага различни дейности, като писане, превод или анализ.

AI потребител (AI User)

Всеки, който използва AI инструменти за лични или професионални задачи.

AI трансформация (AI Transformation)

Процесът на интегриране на AI технологии в организациите с цел подобряване на резултатите и създаване на иновации.

Изкуствен тесен интелект (ANI / Artificial Narrow Intelligence)

AI системи, предназначени за конкретна задача, като гласови асистенти или самоуправляващи се автомобили.

Изкуствен общ интелект (AGI / Artificial General Intelligence)

Хипотетичен AI с възможност да изпълнява всяка интелектуална задача, която човек може да извърши.

Термини: А — Враждебен и агентски ИИ

Враждебна атака (Adversarial Attack)

Умишлен опит да се заблуди ИИ модел чрез подаване на променени или подвеждащи входни данни.

Враждебна защита (Adversarial Defense)

Техники, използвани за защита на ИИ от враждебни атаки.

Агентски ИИ (Agentic AI)

ИИ системи, които могат да действат като агенти, ориентирани към цели: те могат да планират стъпки, да вземат решения, да използват инструменти и да предприемат действия за изпълнение на задача с определена степен на автономност.

Вместо само да отговаря на въпрос, агентският ИИ може да работи към дадена цел — например да проучва тема, да сравнява варианти, да изготвя доклад, да проверява данни и да преработва резултата си въз основа на полученото.

Агентският ИИ представлява значителна стъпка отвъд простото отговаряне на въпроси — тези системи могат автономно да преследват многоетапни цели, което ги прави мощни инструменти за сложни работни процеси.

Термини: B и C — Пристрастност, данни и разговорен ИИ

Ключови термини за разбиране на това как системите с ИИ могат да бъдат повлияни от качеството на данните, методите за разсъждение и разговорните интерфейси.

Пристрастност в ИИ (AI Bias)

Несправедливост в ИИ, причинена от некачествени или непълни данни, често водеща до дискриминация. Систематично отклонение от истинското състояние — включително субективна индивидуална пристрастност, пристрастност в данните и алгоритмите, пристрастност на разработчика и институционализирани пристрастия, вкоренени в социалния контекст.

Пристрастни данни (Biased Data)

Набори от данни, които прекомерно представят или недостатъчно представят определени групи, причинявайки изкривени резултати.

Големи данни (Big Data)

Огромни и сложни набори от данни, с които традиционните инструменти за управление на данни не могат да се справят. Характеризират се с голям обем, голямо разнообразие (често в неструктурирани или полу-структурирани формати), висока скорост на генериране и обработка, и различна степен на качество и надеждност.

Подсказване с верига на мисълта (Chain-of-Thought Prompting)

Метод, при който от ИИ се иска да обяснява разсъжденията си стъпка по стъпка.

Чатбот (Chatbot)

Компютърна програма, предназначена да симулира разговор с човек, обикновено през интернет, особено такава, използвана за предоставяне на информация или помощ като част от автоматизирана услуга.

Компютърно зрение (Computer Vision)

ИИ, който интерпретира и анализира визуална информация като снимки и видеоклипове.

Инструмент за разговорен ИИ (Conversational AI Tool)

Системи с ИИ, предназначени да участват в текстов диалог, като чатботове.

Термини: C — Clickbait, CLI & Когнитивни задачи

Кликбейт (Clickbait)

Текстова връзка или връзка с миниатюра, създадена да привлича внимание и да подтиква потребителите да кликнат и да гледат, четат, стриймват или слушат свързано онлайн съдържание. Съдържанието обикновено е подвеждащо, сензационно или по друг начин заблуждаващо. Нарича се още *linkbait (линкбейт)*.

CLI (Command Line Interface)

Текстов начин за взаимодействие с AI инструменти, модели или рамки за разработка чрез въвеждане на команди вместо използване на графичен интерфейс.

Когнитивна задача (Cognitive Task)

Ментални дейности като учене, разсъждение и запаметяване — задачите, които AI системите все по-често са проектирани да подпомагат или възпроизвеждат.

⚠ Clickbait и заблуждаващото цифрово съдържание са все по-голямо предизвикателство в епохата на AI-генерираните медии. Критичната дигитална грамотност е от съществено значение за всички учащи.

Термини: D — Данни, Дълбоко обучение и Цифрово включване

Данни (Data)

Всяко цифрово представяне на действия, факти или информация и всяка съвкупност от такива действия, факти или информация, включително под формата на звуков, визуален или аудиовизуален запис.

Пристрастие в данните (Data Bias)

Систематични проблеми в данните, които водят до несправедливи резултати в системите с ИИ.

Дълбоко обучение (Deep Learning)

Вид машинно обучение, което използва слоеве от алгоритми, наречени невронни мрежи, за да анализира данни.

Дийпфейк (Deepfake)

Синтетични медии, при които ИИ променя видеа или изображения, за да накара хората да изглеждат така, сякаш казват или правят неща, които никога не са правили.

Отклонение (Drift)

Намаляване на точността на ИИ с течение на времето, когато условията в реалния свят се променят.

Термини: D — Заблуждаващи модели и цифрово приобщаване

Заблуждаващи модели (Deceptive Patterns / Dark Patterns)

Несправедливи практики, прилагани чрез структурата, дизайна или функционалностите на дигитални интерфейси или системна архитектура, които могат да повлияят на хората да вземат решения, които иначе не биха взели. Известни са също (и преди) като *dark patterns*.

Цифрово изключване (Digital Exclusion)

Маргинализация на човек или група, лишени от пълен достъп и възможност да използват ИКТ, което възпрепятства участието им в икономическия, социалния и политическия живот. Четири основни фактора: ограничен достъп, липса на мотивация, ограничена дигитална компетентност и липса на увереност или доверие.

Термини: F, G и H — Подсказване, Генеративен AI и Халюцинация

Подсказване с няколко примера (Few-Shot Prompting)

Техника, при която на AI се показват няколко примера преди да генерира отговор, което му помага да разбере желаното форматиране или стил.

Филтър балон (Filter Bubble)

Ехо камера, основно създадена от алгоритми за ранжиране в дигитални платформи като търсачки и социални мрежи, която персонализира информацията без какъвто и да е активен избор от страна на индивида.

Генеративен AI (Generative AI)

AI, който може да създава ново съдържание, включително текст, изображения, музика или видеа.

Генеративна състезателна мрежа (GAN - Generative Adversarial Network)

Вид AI, който генерира нови данни, като кара два модела да се съревновават един с друг — единият генерира съдържание, а другият го оценява.

Халюцинация (Hallucination)

AI-генериран резултат, който е неправилен или измислен — критично ограничение, за което трябва да се внимава при използването на AI инструменти.

Човек в процеса (Human-in-the-Loop)

Процес, при който хората наблюдават и насочват AI системите, за да гарантират качество и точност.

Термини: Н — Хуманно-центриран ИИ & Високорискови системи

Високорискова ИИ система (High-Risk AI System)

Такава, която вероятно ще повлияе негативно върху здравето, безопасността или основните права. Високият риск в Акта за ИИ е разположен между неприемливия риск (забранен) и ограничен риск (който има някои изисквания за прозрачност).

Сътрудничество между човек и ИИ (Human-AI Collaboration)

Процес, при който един или повече хора работят с ИИ система или системи, за да постигнат цел, определена от човека, въз основа на разбирането, че хората и ИИ системите имат допълващи се силни страни.

Хуманно-центриран (Human-Centric)

Подход към разработването и използването на цифрови технологии, който се стреми да гарантира, че човешките ценности са в центъра — като осигурява уважение към основните права, включително тези, посочени в Договорите на Европейския съюз и Хартата на основните права. Хуманно-центриран също така включва отчитане на природната среда и другите живи същества, както и устойчив подход, който дава възможност за процъфтяването на бъдещите поколения.

Термини: I, K & L — Идентичност, знание & езикови модели

Интерперсонална вреда (Interpersonal Harm)

Отрицателни въздействия върху взаимоотношенията или благосъстоянието на хората, причинени от AI системи.

Кражба на самоличност (Identity Theft)

Действието по кражба на лична идентифицираща информация на друго лице — като неговото име, банкови или кредитни данни, електронни подписи или пароли — без неговото разрешение, с цел извършване на измама или други престъпления.

Праг на знанието (Knowledge Cutoff)

Най-късният момент във времето, до който един AI модел е бил обучен, след който няма знания за събития или развитие.

Граф на знанието (Knowledge Graph)

Мрежа, която свързва информацията, за да подпомогне по-добро разсъждение и търсене.

Голям езиков модел (LLM) (Large Language Model)

AI системи, обучени върху огромни текстови набори от данни, за да генерират и разбират човешки език. LLM захранват много от най-широко използваните AI инструменти днес, включително чатботове и асистенти за писане.

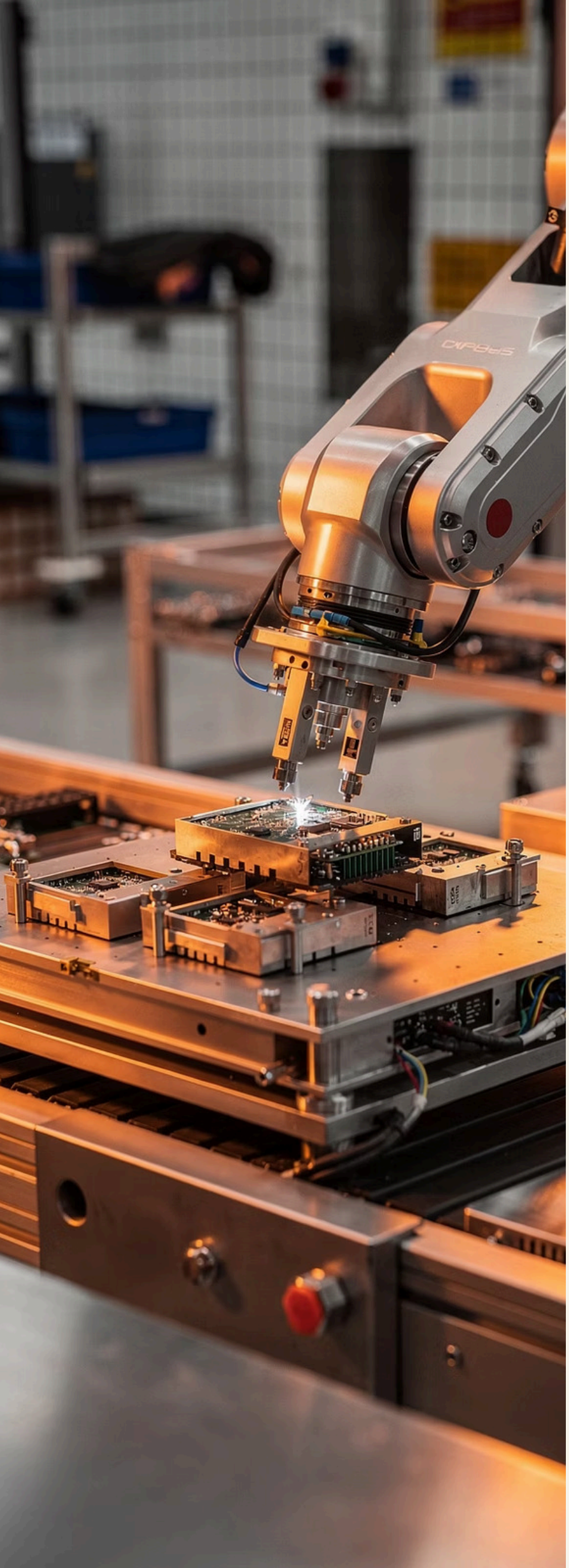

Термини: М — Машинно обучение, мултимодалност и MCP

Машинно обучение (Machine Learning) (ML)

Клон на изкуствения интелект, при който компютрите се учат от данни, без да бъдат изрично програмирани.

Мултимодален модел (Multimodal Model)

AI модели, които обработват няколко типа входни данни — например текст, изображения и аудио — едновременно.

Планиране на движение (Motion Planning)

Използва се в роботиката и автономните превозни средства за определяне на безопасни и ефективни маршрути на движение.

MCP (Model Context Protocol)

Отворен стандарт, който позволява на AI моделите да се свързват с външни инструменти, източници на данни и услуги по последователен начин. Той дава възможност на AI модел да достъпва бази данни, файлове, календари, инструменти за проучване, кодови среди или бизнес системи, без да е необходима отделна персонализирана интеграция за всяка от тях.

Термини: Н, О и П — Невронни мрежи, Подсказване и Поверителност

Естествен език (Natural Language)

Всекидневният човешки език, използван за комуникация — видът език, който AI системите все по-често се обучават да разбират и генерират.

Невронна мрежа (Neural Network)

Система от алгоритми, вдъхновена от човешкия мозък, използвана в дълбокото обучение за обработка на данни.

Подсказване с един пример (One-shot Prompting)

Предоставяне на на AI един единствен пример, за да се насочи неговият отговор.

Отворен набор от данни (Open Dataset)

Свободно достъпни набори от данни, налични за обществено ползване в изследвания и разработка.

Поверителност (Privacy)

Правото да контролираш как личната информация се събира и използва.

Промпт (Prompt)

Входът или инструкциите, предоставени на AI система, за да се насочи нейният изход.

Промпт инженеринг (Prompt Engineering)

Процесът на създаване на ефективни промптове за постигане на желаните резултати от AI — все по-важно умение за потребителите на AI.

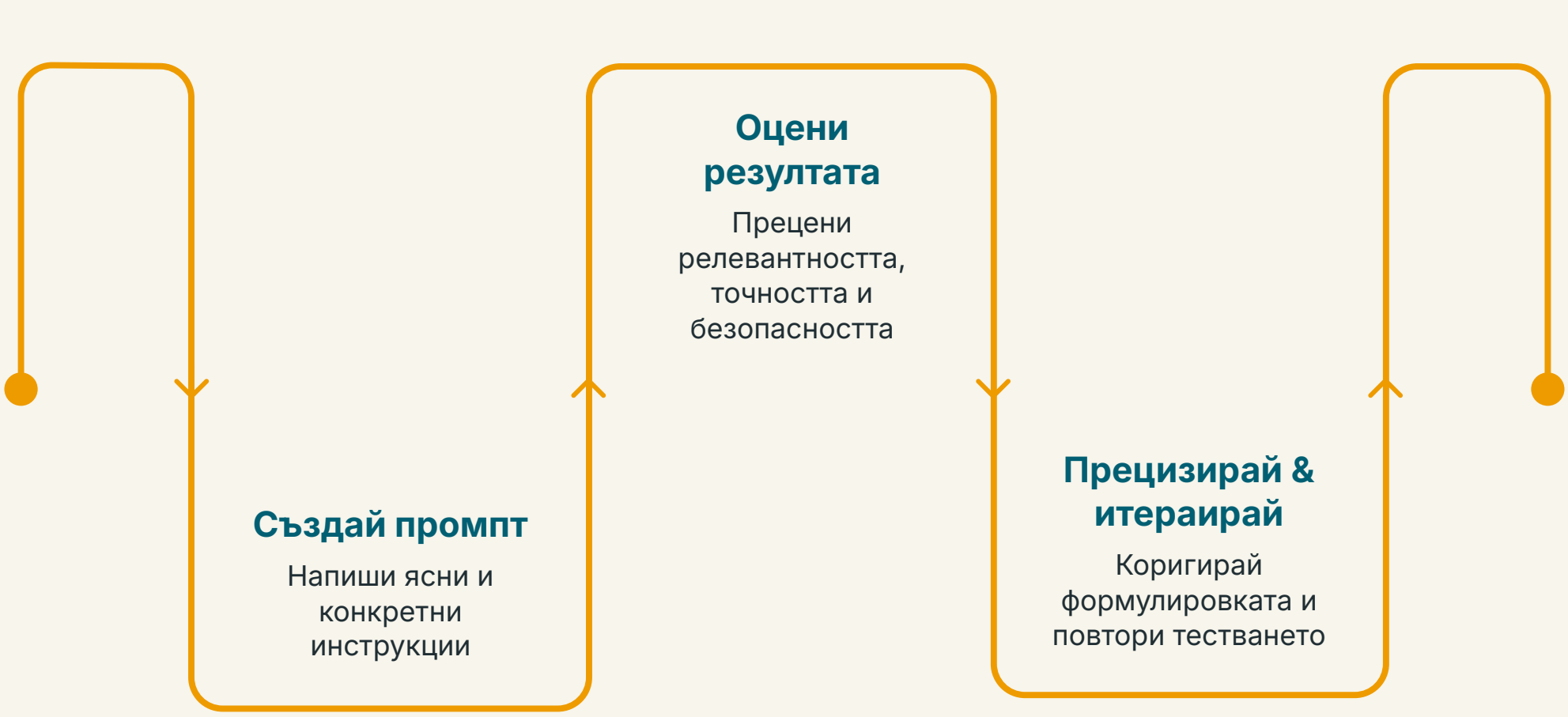

Инженерингът на промптове е основно умение за ефективна работа със съвременните AI инструменти — качеството на входящият промпт пряко определя качеството на изходния резултат предоставен от AI.

Термини: Q, R — Качество, Отговорност & Извличане

Вреда за качеството на услугата (Quality of Service Harm)

Когато AI системите се представят по-слабо за определени групи потребители, създавайки неравностойни преживявания и резултати.

Представителна вреда (Representational Harm)

Когато AI затвърждава стереотипи или дискриминация чрез своите изходи.

Отговорен AI (Responsible AI)

Практиката за проектиране и използване на AI по етичен, справедлив и полезен начин за отделните хора и обществото.

Укрепващо обучение (Reinforcement Learning)

Метод за машинно обучение, при който AI системата се учи чрез проба и грешка, като получава награди или наказания.

RAG (Извличане-обогатено генериране) (Retrieval-Augmented Generation)

Метод, при който AI моделът първо извлича релевантна информация от външни източници — като документи, бази данни, уебсайтове или друго съдържание — и след това използва тази информация, за да генерира по-точен отговор. RAG помага на AI да отговаря, използвайки предоставени или актуални знания, вместо да разчита само на това, което моделът вече е научил по време на обучението.

Разсъждение на ръба (Reasoning at the Edge)

Извършване на AI разсъждение или вземане на решения директно на локални edge устройства — като смартфони, сензори, дронове, превозни средства, роботи или IoT устройства — вместо да се изпращат всички данни до централен облачен сървър. Това позволява на AI да мисли и действа по-близо до мястото, където се създават данните, което прави отговорите по-бързи, по-лични и по-малко зависими от интернет връзка.

Термини: S — Сигурност, настроение и роячна интелигентност

Сигурност (Security)

Защита на системите и данните от неоторизиран достъп или атаки.

Социална системна вреда (Social System Harm)

По-широките обществени рискове от ИИ, като например увеличаване на неравенствата между общности и институции.

Обучение с учител (Supervised Learning)

Вид машинно обучение, при което моделите се обучават върху етикетирани данни.

Разпознаване на реч (Speech Recognition)

ИИ, който преобразува говоримия език в текст.

Анализ на настроения (Sentiment Analysis)

Идентифициране на емоции или мнения в текст с помощта на ИИ техники.

Роячна интелигентност (Swarm Intelligence)

Подход, вдъхновен от колективното поведение на групи в природата — като мравки, пчели, птици или риби. ИИ, базиран на колективно решаване на проблеми, при който много малки единици си сътрудничат, за да създадат интелигентно поведение като група (рояк).

Термини: T и U — Обучение, Прехвърлящо обучение и Неконтролирано обучение

Обучаващ набор (Training Set)

Колекция от данни, използвана за обучение на AI модел — основата на всяка система за машинно обучение.

Прозрачност (Transparency)

Способността да се разбира как AI система взема решения — ключов принцип за отговорен и надежден AI.

Прехвърлящо обучение (Transfer Learning)

Повторно използване на предварително обучен AI модел за нова, но свързана задача, което спестява време и изчислителни ресурси.

Неконтролирано обучение (Unsupervised Learning)

Метод, при който AI моделът се учи от немаркирани данни, за да открива самостоятелно модели и структури.

Тези основни концепции — обучение, прехвърлящо обучение, прозрачност и неконтролирано обучение — формират гръбнака на съвременната AI грамотност за преподаватели и обучаеми.

Проверете знанията си — вземете теста!

Проверете знанията си за ключовите AI термини, описани в речника, като се включите в интерактивния куиз — създаден с помощта на Google NotebookLM и Gemini Canvas!

Всеки въпрос от куиза е наличен на езиците на консорциума:

EN

Английски

BG

Български

IT

Италиански

DE

Немски

Направете теста сега

Сканирайте QR кода или последвайте връзката:
https://gemini.google.com/share/87c62d866cfd

Насладете се на ученето и приятно прекарване с куиза!

Проектни партньори:

Отказ от отговорност, повторно използване и цитиране

Финансирано от Европейския съюз. Изразените тук възгледи и мнения са единствено на авторите и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Националната агенция (ЦРЧР). Нито Европейският съюз, нито предоставящият безвъзмездната помощ орган не могат да бъдат държани отговорни за тях.

Съфинансирано от Европейския съюз

Повторно използване и адаптиране (CC BY 4.0)

Този речник е предоставен под **лицензa Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)**: https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/

Свободни сте да използвате, споделяте, превеждате, адаптирате и модифицирате този речник, при условие че посочите подходящо признание на проекта. При адаптиране или модифициране, моля, посочете, че са направени промени.

Предложено цитиране

Този материал е адаптиран от AI Glossary of Terms, разработен в рамките на проекта Erasmus+ "Expeditions for Change: Navigating the Skills & AI Landscape" (EXChange AI), Project No. 2024-2-BG01-KA210-ADU-000296153, координиран от EXPERT POOL – BULGARIA с M2C Institut für Angewandte Medienforschung GmbH и A Rocca, съфинансиран от Европейския съюз. Лицензиран под CC BY 4.0.

Как да цитирате (APA 7)

Petkov, K., Koplin, M., & Perdichizzi, S. (2025). *AI glossary of terms.* EXPERT POOL – BULGARIA and the EXChange AI Project Consortium. Erasmus+ project "Expeditions for Change: Navigating the Skills & AI Landscape" (EXChange AI), Project No. 2024-2-BG01-KA210-ADU-000296153.

Цитиране в текста

(Petkov, Koplin, & Perdichizzi, 2025) или, след първото цитиране: (Petkov et al., 2025)

Основни източници

- Cosgrove, J. & Cachia, R. (2025). DigComp 3.0: Европейска рамка за дигитални компетентности – пето издание. Publications Office of the European Union.
- Google Career Certificates. Google AI Essentials Specialization. Coursera.
- Consensus. AI-базирано приложение за академично търсене и синтез.